

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**Факультет педагогічної освіти**  
**Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

«Допущено дозахисту»

Завідувач кафедри

\_\_\_\_\_ Ковшар О.В.  
«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_р.

Реєстраційний № \_\_\_\_\_  
«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_р.

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**  
**ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ**

Кваліфікаційна робота студентки  
групи СОМ-23  
ступінь вищої освіти «магістр»  
спеціальності 016 «Спеціальна освіта.  
Логопедія»

**Котиревої Дарини Василівни**

Керівник доктор філософії, старший  
викладач Сіденко Ю.О.

Оцінка:

Національна шкала \_\_\_\_\_

Шкала ECTS \_\_\_\_\_ Кількість балів \_\_\_\_

Голова ЕК \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище, ініціали)

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП.....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З ДИСЛАЛІЄЮ .....</b>	<b>6</b>
1.1. Психолого-педагогічна характеристика дошкільників із дислалією .....	6
1.2. Специфіка розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією.....	12
1.3. Аналіз логопедичних програм з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією .....	17
Висновок до першого розділу.....	25
<b>РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИСЛАЛІЄЮ.....</b>	<b>27</b>
2.1. Організація та зміст діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією .....	27
2.2. Аналіз результатів діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією.....	32
Висновок до другого розділу.....	40
<b>РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ .....</b>	<b>41</b>
3.1. Зміст роботи з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки .....	41
3.2. Визначення ефективності мнемотехніки у розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією.....	45
Висновок до третього розділу.....	54
<b>ВИСНОВКИ .....</b>	<b>56</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>	<b>59</b>
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>63</b>

## ВСТУП

**Актуальність дослідження** теми «Розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки» визначається декількома факторами. По-перше, соціальна значимість мовленнєвої активності старших дошкільників, оскільки проблеми мовленнєвого розвитку та дислалії у дітей викликають серйозні труднощі у взаємодії з оточуючими, у навчанні та адаптації до суспільства. Вивчення цієї проблеми сприяє підвищенню якості життя дітей з дислалією та розробці ефективних методів їхньої корекції.

По-друге, це практична важливість проблеми. Розробка та впровадження програм та методик розвитку мовлення для дітей з дислалією сприяє поліпшенню їхнього комунікативного потенціалу, що є важливим для успішної соціалізації та навчання.

По-третє, наукова новизна проблеми дослідження, адже вивчення можливостей та ефективності використання мнемотехнік у розвитку мовленнєвих навичок у дітей з дислалією є актуальним науковим дослідженням, оскільки воно відкриває нові підходи до корекції цього порушення. Зокрема, результати нашого дослідження можуть бути використані в практиці педагогічної роботи з дітьми з дислалією, що сприятиме покращенню якості освіти та соціальної адаптації цієї категорії дітей.

Питанню дошкільної освіти дітей із порушеннями мовлення присвячені доробки Н. Горбачової, Г. Грибань, Е. Данілавичюте, С. Коноплястої, В. Тарасун, Н. Туренко, Ю. Рібцун, І. Уткіної, М. Шеремет та інших.

Проте на сьогодні нами не виявлено достатньої кількості досліджень щодо розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією за допомогою засобів мнемотехніки, що і стало **метою нашого дослідження**: перевірка ефективності використання засобів мнемотехніки в розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією.

Відповідно до мети дослідження висувуються наступні завдання, об'єкт та предмет нашого наукового вивчення.

**Завдання дослідження:**

- вивчити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці спеціальної та інклюзивної освіти;
- визначити рівні мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією;
- впровадити та перевірити ефективність використання засобів мнемотехніки в логопедичні заняття з розвитку мовленнєвої активності з дошкільниками з дислалією.

**Об'єкт дослідження** мовленнєва активність старших дошкільників з дислалією.

**Предмет дослідження:** розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки.

**Методи дослідження:** теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), емпіричні (спостереження, бесіда), педагогічний експеримент (костатувальний, формувальний), статистичний метод (кількісні показники).

**Практичне значення одержаних результатів:** Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями-логопедами в процесі корекційно-розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із дислалією. Окремі результати дослідження можуть послужити основою для методичних рекомендацій.

**Експериментальна база дослідження:** комунальна установа «Новолатівський інклюзивно-ресурсний центр» Новолатівської сільської ради.

**Апробація результатів роботи:**

- III International Scientific and Practical Conference «THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH».

**Публікації:**

- Розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки (тези).

**Структура роботи:** вступ, три розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел (40 джерел), додатки. Загальний обсяг роботи – 67 с.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З ДИСЛАЛІЄЮ

### 1.1. Психолого-педагогічна характеристика дошкільників із дислалією

Термін «дислалія» був вперше вжитий в 1827 році професором І. Франком з Вільнюського університету для позначення всіх видів порушень вимови різної етіології. Пізніше трактування цього терміну зазнавало змін, проте основний зміст залишався. На сьогодні дислалія означає порушення звуковимовної складової мовлення при нормальному слуху і збереженій іннервації м'язів мовленнєвого апарату. Недоліки фонетичного боку мовлення і фонематичних процесів визначаються як провідні у порушенні мовлення [7, с. 9].

Схожу думку висловила дослідниця у галузі логопедії Н. Туренко вказавши про те, що дислалія – це порушення звуковимови, яке характеризується неправильною вимовою звуків при збереженому слуху та іннервації мовленнєвого апарату через аномалії артикуляційного апарату, недорозвиток фонематичних процесів або несприятливі умови сімейного виховання. Цей вид дефекту є найпоширенішим та легшим у порівнянні з іншими видами порушень звуковимови. Незважаючи на це, він може впливати на загальний розвиток дитини та стати причиною затримки у навчальному процесі та неуспішності у школі [32, с. 102].

Варто зазначити, що дислалія може бути розділена на дві форми: функціональну і механічну (органічну).

- Функціональна дислалія виникає без органічних порушень у будові артикуляційного апарату та центральної нервової системи. Це порушення спричинене слабкістю основних нейродинамічних процесів при нормальному фізичному слуховому сприйнятті. При функціональній дислалії порушується вимова одного або декількох звуків.

- Механічна (органічна) дислалія, натомість, виникає через дефекти периферичного мовленнєвого апарату. При цьому порушується вимова групи звуків. Для лікування органічної дислалії необхідно виправляти причину порушення, наприклад, виправляти зубний ряд або підрізати під'язикову вуздечку [9, с. 47].

За Ю. Рібцун, дислалію можна умовно розділити на дві групи за етіологічними причинами, зазначеними в таблиці 1.1. [22, с. 5].

*Таблиця 1.1.*

**Етіологічні причини дислалії (за Ю. Рібцун)**

<b>№ п/п</b>	<b>Причина</b>	<b>Приклад</b>
1.	Органічні причини	Порушення прикусу, відсутність зубів, закоротка вуздечка верхньої губи, розщелина твердого піднебіння, високий звід піднебіння.
2.	Соціально-педагогічні причини	Дитина чує та копіює неправильну вимову батьків, зниження слуху, педагогічна занедбаність, батьки ігнорують неправильну вимову дитини, виявлення фонематичних відхилень, інтелектуальна недостатність.

В методичній літературі виділяють три форми функціональної дислалії:

1. *Акустико-фонематична дислалія:* ця форма дислалії виникає через недостатній розвиток фонематичного слуху, що є процесом впізнання та розрізнення фонем у слові за їх акустичними параметрами. Дитина може плутати схожі за звучанням звуки та не може розрізняти або класифікувати їх, що ускладнює їй розуміння та вживання мови.

2. *Артикуляторно-фонематична дислалія:* у цьому випадку дефекти виникають через несформованість операцій відбору фонем за їхніми артикуляційними особливостями у моторній сфері відтворення мови. Дитина може

підбирати легший для вимови звук та замінювати ним складний або вказувати на змішаність у вимові, де вона правильно артикулює деякі звуки, але може помилятися в інших, через що виникає змішування звуків.

3. *Артикуляторно-фонетична дислалія*: ця форма дислалії характеризується порушенням артикуляції звуків у дітей зі збереженим слухом та іннервацією мовленнєвого апарату. Причиною є неправильна робота м'язів мовленнєвого апарату, що веде до недостатньої точності вимови звуків.

Психолого-педагогічна характеристика дошкільників із дислалією включає в себе ряд особливостей, які варто враховувати при їх навчанні та вихованні (рис. 1.1.).



**Рис. 1.1. Психолого-педагогічна характеристика дошкільників із дислалією**

Розглянемо кожен з аспектів психолого-педагогічної характеристики дошкільників із дислалією більш детально нижче.

*1. Мовленнєва активність.* Н. Горбачова звертала увагу дослідників на те, що діти з дислалією, які мають труднощі у вимові звуків, часто демонструють обмежену мовленнєву активність. Це може бути наслідком неправильної



артикуляції, заміни або пропуску звуків у мовленні. Такі діти можуть уникати використання певних слів або звуків, які вони вважають важкими для вимови, що обмежує їхню можливість виражати свої думки та ідеї [6, с. 44].

Обмеженість мовленнєвої активності може мати деякі психологічні та соціальні наслідки. По-перше, діти з дислалією можуть відчувати стрес та невпевненість у власних мовленнєвих здібностях, що може призвести до зниження самооцінки та відчуття невпевненості в себе. По-друге, обмежена мовленнєва активність може ускладнити їхню можливість взаємодіяти з однолітками та дорослими, спричиняючи відчуття соціальної відчуженості та ізоляції.

Крім того, обмежена мовленнєва активність може впливати на навчання та розвиток дитини. Вона може мати труднощі у сприйнятті інформації, яку вона не може адекватно висловити, що може призвести до недорозуміння та втрати інтересу до навчання. Тому важливо надавати дітям з дислалією підтримку та можливості для розвитку їхнього мовлення, щоб вони могли успішно інтегруватися в соціум та досягати успіху в навчанні.

*2. Самооцінка та емоційний стан.* М. Шермет вказує, що неможливо оминати увагою й той факт, що діти з дислалією можуть відчувати стрес та невпевненість у собі через свої мовленнєві труднощі. Це може бути спричинене тим, що вони усвідомлюють, що їхній спосіб мовлення відрізняється від інших дітей, а також через можливі негативні реакції оточуючих на їхнє мовлення [37, с. 168].

Для дітей з дислалією важливо створювати підтримку та сприятливу атмосферу для подолання цих перешкод, що може включати в себе позитивне спілкування з батьками, вчителями та однолітками, похвалу за зусилля у вдосконаленні мовлення, а також можливість виражати свої думки та почуття в безпечному середовищі.

Варто зазначити й те, що стрес та невпевненість у собі можуть впливати на самооцінку дитини. Важливо допомагати їм розвивати позитивне ставлення до себе та свого мовлення, надавати можливості для успіхів у вправах з мовленнєвої терапії

та інших сферах життя. Також важливо навчати дітей з дислалією ефективним стратегіям управління стресом, щоб вони могли краще справлятися зі своїми емоціями та відчуттями невпевненості.

*3. Когнітивні функції.* Деякі діти з дислалією можуть мати нормальний рівень когнітивних функцій, що означає, що їхні здібності до сприйняття, мислення, пам'яті та інших когнітивних процесів можуть бути належним чином розвинені. Однак у деяких випадках порушення мовлення може супроводжуватися іншими відхиленнями у розвитку. Наприклад, деякі діти з дислалією можуть мати проблеми з моторикою мовлення, що може впливати на їхню здатність чітко та правильно вимовляти слова. Це може відбитися на їхній здатності до успішного вивчення мови та спілкування з іншими [28, с. 79].

Також деякі діти з дислалією можуть мати проблеми з розвитком мовних навичок, таких як розуміння граматики, складання речень та інші аспекти мовлення. Це може призвести до труднощів у навчанні та спілкуванні з оточуючими. У таких випадках важливо проводити комплексну діагностику та корекцію розвитку, яка б враховувала не лише мовленнєві аспекти, а й інші аспекти когнітивного розвитку дитини. Такий підхід дозволить ефективно впливати на розвиток дитини та допомагати їй досягати успіху у всіх сферах життя.

*4. Соціальна взаємодія.* За даними, С. Коноплястої, мовленнєві труднощі у дітей з дислалією можуть впливати на їхню соціальну взаємодію з оточуючими. Деякі діти можуть відчувати невпевненість у собі та уникають спілкування через страх висміювання або неправильного сприйняття свого мовлення. Це може призвести до відчуття соціальної відчуженості та ізоляції. Для поліпшення соціальної взаємодії дитини з дислалією важливо стимулювати їхню участь в спільних іграх та комунікації з іншими дітьми. Це може включати в себе організацію групових занять, де дитина має можливість спілкуватися та співпрацювати з однолітками. Також важливо надавати дитині позитивний зразок у спілкуванні та висловлюванні думок, щоб вона відчувала підтримку та зростала впевненість у собі [14, с. 84].

Крім того, важливо створювати сприятливу атмосферу для дитини з дислалією, де вона може відчувати себе комфортно та прийнятною, що допоможе знизити її відчуття стресу та покращити спілкування з оточуючими.

*5. Потреби в корекційній роботі.* Для дітей з дислалією важливо проводити корекційну роботу з використанням спеціальних методик та вправ, які сприяють правильній артикуляції та вимові звуків. Як вказує, І. Уткіна, корекційна робота може включати в себе наступне:

1. Артикуляційні вправи: діти вчаться правильно вимовляти звуки, навчаючись контролювати рухи артикуляційних органів (язика, губ, піднебіння).
2. Вправи на розвиток слухового сприймання: діти вчаться розрізняти звуки та сприймати їх послідовності, що допомагає в удосконаленні вимови.
3. Граматичні вправи: допомагають у формуванні правильних структур мовлення та розумінні граматичних правил.
4. Мовленнєві ігри та завдання: сприяють розвитку мовленнєвих навичок через інтерактивний та цікавий спосіб.
5. Індивідуальні та групові заняття: допомагають дитині відчувати підтримку та розвивати мовленнєві навички в спілкуванні з однолітками [33, с. 72].

Означені методи допомагають дітям з дислалією в подоланні мовленнєвих труднощів та покращенні їхньої мовленнєвої активності.

Отже, аналіз досліджень логопедів-практиків засвідчує, що дислалія може виникати як внаслідок органічних аномалій у структурі мовленнєвого апарату, так і через соціально-педагогічні чинники. Важливою умовою є оперативне виявлення та невідкладне звернення до фахівця для корекційної роботи. Розробка та застосування спеціальних методик та вправ сприяє покращенню мовленнєвої активності та правильності у дітей з дислалією. Необхідно також звертати увагу на культуру мовлення у сім'ї та виключати «шкідливі» звички спілкування.

## **1.2. Специфіка розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією**

Сучасні дослідження показують, що дислалія впливає на різні аспекти мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку. Зокрема, дитяча дислалія може суттєво впливати на формування фонематичного слуху, розвиток фонематичного аналізу та синтезу, а також на формування мовленнєвих навичок, необхідних для успішного спілкування та навчання.

Важливо враховувати, що розвиток мовлення у дітей з дислалією може відбуватися неоднаково в порівнянні зі здоровими дітьми. Наприклад, у них може бути порушено розвиток фонематичного слуху, що ускладнює їхню здатність правильно сприймати та відтворювати звуки мови. Також можливі труднощі у формуванні правильного артикуляційного апарату, що впливає на чіткість та розбірливість мовлення.

Для успішної корекції дислалії важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та використовувати комплексний підхід до її розвитку. Дошкільний вік є найбільш благоприятним для корекції дислалії, оскільки саме в цей період формуються основні мовленнєві навички та звички, які можуть бути скориговані за допомогою спеціально розроблених методик та вправ.

Таким чином, дослідження специфіки розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією має велике значення для педагогів, логопедів та батьків, що прагнуть надати дітям якісну корекційну роботу та забезпечити їхній успішний розвиток у сфері мовлення.

Дислалію можна визначити як відхилення у розвитку мовленнєвого апарату, коли звуковимова порушується без втрати слухової функції та відсутності дефектів іннервації м'язів мовленнєвого апарату. Характерними ознаками дислалії є відсутність, заміна, змішування або спотворення окремих звуків або їх груп у мовленні, а також порушення виразності мовлення у дітей з цим розладом.

О. Шостак у своїй роботі, підкреслює, що дислалія виявляється в порушеннях мовленнєвої артикуляції без втрати слухової функції та без аномалій іннервації

м'язів мовленнєвого апарату. Це може бути пов'язане з аномаліями будови органів артикуляції або мати функціональний характер. Такі діти можуть демонструвати відсутність, заміну, змішування або спотворення окремих звуків або їх груп у мовленні, а також порушення виразності мовлення [38, с. 259].

У дітей із дислалією спостерігаються різноманітні порушення голосу, такі як недостатня гучність, вузький динамічний діапазон, невідповідність висоти голосу, невиразність модуляцій, а також зміни тембру голосу у вигляді глухості й осиплості. Можливі також монотонність і одноманітність інтонаційної сторони мови. Діти з дислалією можуть мати проблеми зі сприйняттям і пасивним відтворенням різних інтонаційних конструкцій, розстановкою логічних наголосів, вибором правильного паузування і ритму мовлення. До поширених спотворень інтонаційно-мелодійної та голосової характеристик відносять маловиразність, загасаючий характер голосу, гугнявість [29, с. 33].

Важливо враховувати, що мовлення дитини з дислалією може бути невиразним, якщо вона не володіє навичками та вміннями правильно вимовляти звуки. Однак деякі діти з дислалією можуть правильно вимовляти всі звуки, але говорити невиразно, недбало через погану дикцію. Тому важливо розвивати у них уміння та навички чітко і виразно вимовляти кожен звук, слово, фразу з молодшого дошкільного віку [36, с. 48].

Виразне мовлення також залежить від правильного дихання, чіткої дикції, звучного голосу та нормального темпу, яке відповідає меті висловлювання. Формування гнучкості та рухливості голосу вимагає вміння регулювати його силу і висоту, а також розвивати різний темп мовлення. Діти з дислалією, які не володіють правильним мовленнєвим диханням та умінням поступово використовувати повітря в процесі промови, часто втрачають звучність голосу, спотворюють слова та передчасно закінчують фразу.

Особливо діти старшого дошкільного віку з дислалією можуть порушувати плавність мовлення, бо, добираючи повітря, закінчують довгу фразу на видиху. Тому важливо стежити за їхнім диханням і проводити вправи для автоматизації

тихої, протяжної вимови звуків. Такий підхід допоможе дітям з дислалією розвивати правильне дихання та удосконалювати їхнє мовлення, забезпечуючи більш виразне та чітке висловлювання [24, с. 219].

Особливості специфіки розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією зазначимо в таблиці 1.2. [8, с. 23].

*Таблиця 1.2*

**Особливості розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією**

<b>№ п/п</b>	<b>Характеристика розвитку мовлення</b>	<b>Опис</b>
1.	Рівень звуковимови	Дошкільники з дислалією мають проблеми з вимовою окремих звуків або їх груп, що впливає на звучання мовлення та розуміння іншими.
2.	Проблеми з просодією	Проблеми з просодією можуть проявлятися у недоліках у виразності мовлення, включаючи інтонаційні порушення та монотонність.
3.	Труднощі в артикуляції	Діти з дислалією мають проблеми з правильною артикуляцією та координацією рухів мовленнєвого апарату.
4.	Вплив на розуміння мовлення	Дислалія може ускладнити розуміння мовлення інших осіб, особливо у випадку невиразного або неправильного звучання.
5.	Ефективні методи корекції	До ефективних методів корекції відносяться вправи для розвитку правильної артикуляції, тренування виразності мовлення та розвиток вміння правильно дихати під час мовлення.

До специфіки розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією важливо додати такі нюанси як-от:

- Сприйняття та репродукція інтонаційних конструкцій: діти з дислалією мають труднощі у сприйнятті та правильному відтворенні різних інтонаційних конструкцій у мовленні, що впливає на їхню здатність виражати емоції та наголоси в мовленні.
- Розстановка наголосів та ритм мовлення: діти з дислалією мають проблеми з розстановкою логічних наголосів у фразах та вибором правильного темпу мовлення, що може призводити до монотонності або ненатурального ритму мовлення.
- Дихання та гучність: діти з дислалією виявляють недостатню гучність у мовленні через проблеми з диханням та контролем над голосом, що може ускладнювати їхню здатність до виразного та чіткого висловлювання.
- Відтворення різних інтонацій та голосових характеристик: діти мають проблеми з відтворенням різних інтонаційно-мелодійних та голосових характеристик у мовленні, таких як маловиразність, загасання голосу або гугнявість, що ускладнює їхню спілкування та розуміння оточуючих [17, с. 18].

Додаткові аспекти розвитку мовлення у дошкільників з дислалією вказують на необхідність комплексного підходу до їхньої корекції та підтримки у розвитку мовленнєвих навичок.

Отже, підсумовуючи, вважаємо, що вкрай важливо враховувати специфіку розвитку мовлення у дітей з дислалією при плануванні та реалізації корекційної роботи. Підходи до навчання та вправи повинні бути спрямовані на розвиток правильної вимови, виразності мовлення, артикуляції та інших аспектів, що впливають на якість мовленнєвого виразу. Важливо створити сприятливу атмосферу для розвитку мовленнєвих навичок, де дитина відчуває себе підтриманою та зрозумілою. Такий підхід допоможе дошкільникам з дислалією успішно подолати труднощі та розвинути впевненість у власних мовленнєвих здібностях.

Розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією можна також ефективно забезпечувати завдяки використанню засобів мнемотехніки. Мнемотехніка (або мнемоніка) – це система спеціальних прийомів і методів, що допомагає покращити запам'ятовування і відтворення інформації. Мнемотехніка базується на використанні асоціацій, образів, схем і символів, які сприяють збереженню й відновленню матеріалу в пам'яті, а саме у дошкільному віці ці методи можуть значно полегшити дитині процес навчання та розвитку мовлення.

До засобів мнемотехніки в розвитку мовленнєвої активності відносять:

1. Мнемотаблиці: спеціальні схеми або таблиці, що містять малюнки, символи або умовні позначки, які допомагають дітям послідовно відтворювати тексти чи вірші. Наприклад, кожне слово або фраза у вірші може бути пов'язане з конкретним зображенням, що полегшує запам'ятовування та відтворення.
2. Мнемоквадрати – це прості малюнки або символи, що відображають ключові елементи сюжету або речення. Діти вчаться використовувати ці квадрати як підказки для відтворення тексту або розповіді.
3. Мнемоланцюжки. Цей метод передбачає побудову послідовностей зображень або символів, що відображають певну подію або явище. Такий підхід допомагає дітям зв'язувати інформацію у логічний ланцюжок і полегшує розуміння складних процесів або дій.
4. Асоціативні методи. Використання образів та асоціацій – один із найефективніших способів полегшити запам'ятовування та покращити мовленнєву активність. Наприклад, щоб дитина краще запам'ятала правильну вимову складного звуку, можна запропонувати їй уявити певний предмет або явище, що асоціюється зі звуком.

Застосування мнемотехнічних прийомів дозволяє зробити процес навчання більш цікавим і ефективним для дітей з дислалією, оскільки вони:

- сприяють розвитку асоціативного мислення;
- активізують увагу і концентрацію дитини на навчальному матеріалі;



- допомагають краще запам'ятовувати і відтворювати звукові, мовленнєві та логічні конструкції;
- стимулюють творче мислення.

До прикладу, може бути використання мнемотаблиць для вивчення правильних звукових поєднань у словах. Наприклад, для корекції звука «р», можна створити мнемотаблицю з різними малюнками, які асоціюються з правильним звучанням цього звука (наприклад, «риба», «ракета», «робот»).

Переваги мнемотехніки для дошкільників з дислалією виділяємо такі як-от:

- 1) Візуалізація мовленнєвих процесів: дітям легше зрозуміти й відтворити мовленнєві структури, коли вони бачать їх у вигляді зображень або схем.
- 2) Індивідуалізований підхід: мнемотехнічні прийоми можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб кожної дитини, що особливо важливо при роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями.
- 3) Гра як навчання: мнемотехніка може бути інтегрована у різні ігри, що робить процес корекції мовлення більш цікавим для дошкільників.

Отже, мнемотехніка є цінним інструментом у розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією, оскільки вона допомагає їм не лише ефективніше засвоювати мовний матеріал, а й сприяє розвитку когнітивних процесів та творчих здібностей.

### **1.3. Аналіз логопедичних програм з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією**

Розвиток мовлення у дошкільному віці є важливим етапом у формуванні комунікативних навичок та соціальної адаптації дитини. Для дітей з дислалією цей процес набуває особливого значення, оскільки вони потребують додаткової уваги та підтримки для подолання мовленнєвих труднощів. Логопедичні програми призначені для організації та проведення комплексу заходів з корекції дислалії та розвитку мовленнєвої активності у дітей.

Аналіз логопедичних програм дозволяє визначити ефективні методи та підходи до розвитку мовлення у дошкільників з дислалією. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та підбирати такі програми, які найкращим чином відповідають її потребам та можливостям. Такий підхід дозволяє досягти кращих результатів у корекції дислалії та підвищити якість мовленнєвого розвитку у дітей з цим порушенням [31, с. 66].

Основною метою логопедичного впливу при дислалії є навчання дитини правильно вимовляти звуки мови. Для досягнення цієї мети важливо, щоб дитина могла розрізняти звуки мови та не плутати їх у сприйнятті, відрізняла нормоване вимовляння звуку від ненормованого, контролювала якість відтворюваних звуків та використовувала потрібні звуки у всіх видах мовлення.

Система роботи з формування фонетичної сторони мовлення передбачає декілька етапів:

- a. Перший етап – підготовчий, включає підготовку дитини до сприйняття та відтворення звуків.
- b. Наступний етап – постановка відсутніх звуків, спрямована на вивчення та правильну артикуляцію звуків, які дитина не вимовляє правильно.
- c. Потім йде етап автоматизації поставлених звуків, коли дитина вже вміє вимовляти їх правильно та вводить їх у своє мовлення.
- d. На завершальному етапі – диференціації звуків – відбувається вивчення відмінностей між звуками та їх правильне використання у мовленні. Кожен з цих етапів має свої особливості та методику проведення логопедичних занять.

Розглянемо кожен з етапів більш детальноше.

1. Підготовчий етап логопедичної роботи передбачає встановлення довірливих відносин між логопедом і дитиною, а також цілеспрямовану підготовку до занять. Досягнення цієї мети включає розвиток довільної уваги, пам'яті та мислення, а також розвиток фонематичного слуху, мовного дихання, тонкої та артикуляційної моторики.

2. Етап постановки відсутніх звуків передбачає використання трьох основних способів. Перший – за наслідуванням, коли логопед пояснює та показує артикуляцію певного звуку. Другий – механічний спосіб, що включає використання спеціальних пристроїв, таких як зонди чи шпателі, для допомоги у відтворенні правильної артикуляції. Третій – змішаний спосіб, коли використовуються як механічна допомога, так і показ правильної артикуляції звуку [31, с. 67].

3. Етап автоматизації поставлених звуків передбачає систему мовленнєвих вправ, спрямованих на вироблення вміння використовувати ці звуки у самостійних висловлюваннях.

4. Етап диференціації звуків відбувається після успішної роботи з постановкою та автоматизацією звуків. На цьому етапі дитина вивчає відмінності між звуками та використовує їх у мовленні.

Таким чином, основною метою логопедичного впливу при дислалії є формування умінь і навичок правильного відтворення звуків мови. Система роботи з формування фонетичної сторони мовлення передбачає ряд послідовних етапів, які спрямовані на досягнення цієї мети.

Включення логоритмічних занять у систему роботи логопеда дозволяє подолати проблеми мовлення у дітей дошкільного віку за допомогою розвитку, виховання та корекції рухової сфери, поєднаної зі словом і музикою. Це дозволяє дітям більш глибоко погрузитися у ігрову ситуацію, створюючи сприятливу атмосферу для засвоєння матеріалу та розвитку творчих здібностей.

Кожне заняття з логопедичної ритміки проводиться за єдиною лексичною темою у формі гри. Тривалість заняття варіюється від 15 до 35 хвилин в залежності від віку дітей: в молодшій групі – 15 хвилин, в середній – 20 хвилин, в старшій – 25 хвилин, в підготовчій до школи – 30-35 хвилин.

При розробці логоритмічного заняття ключовим принципом досягнення ефективності є індивідуальний підхід до кожної дитини, враховуючи його вікові, психофізичні та мовленнєві можливості. Важливо створити сприятливу психологічну атмосферу, постійно залучаючи увагу дітей та пробуджуючи у них

інтерес до виконання вправ. Необхідно правильно організувати спілкування з дітьми, забезпечуючи доброзичливе та уважне ставлення до кожної дитини як запоруку успішної роботи.

Отже, підводячи підсумки, логоритмічні програми сприяють подоланню проблем мовлення у дітей дошкільного віку через розвиток, виховання і корекцію рухової сфери в поєднанні зі словом і музикою. Це дозволяє дітям глибше погрузитися в ігрову ситуацію, створюючи сприятливу атмосферу для засвоєння матеріалу та розвитку творчих здібностей. На підготовчому етапі проводяться вправи та ігри для розвитку слухової уваги, фонематичного слуху, фонематичного сприймання, артикуляційної моторики та мовленнєвого дихання. Етап постановки звука включає розвиток міміки обличчя, орального праксису та загальної моторики, де всі вправи для губ, язика та щелепи подаються ритмічно. Розвиток загальної моторики здійснюється на матеріалі основних рухів, таких як ходьба, маршування, біг, підскоки та інші, що допомагає в підключенні рухів рук. При автоматизації звуків розвивається артикуляція, інтонаційна виразність, темп і ритм мовлення в поєднанні з різноманітними рухами. Мовленнєвий матеріал підбирається у відповідності до звука, який опрацьовується. На етапі диференціації звуків корисні ігри-драматизації з музичним супроводом і без нього.

У процесі логоритмічної роботи у дітей з різними формами дислалії нормалізується загальна моторика, мовленнєва та довільна поведінка в різних видах діяльності.

Надалі здійснимо аналіз конкретних логопедичних програм з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією.

*1. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» авторів І. В. Кравцова, Л. Л. Стахова [16].*

Серед дошкільників особливу групу становлять діти з порушеннями мовлення, такими як фонетико-фонематичне та загальне недорозвинення мовлення, і їх кількість щороку зростає. Якщо не надавати вчасну кваліфіковану допомогу, ці

мовленнєві розлади можуть спричиняти психологічний дискомфорт, виникнення мовленнєвого негативізму, а також труднощі під час навчання в школі, зокрема розвиток дисграфії, дислексії та проблем з адаптацією в суспільстві.

Практика логопедичної роботи свідчить, що успішне подолання порушень мовленнєвої системи дошкільників можливе за умови своєчасного виявлення патології, її правильної кваліфікації та організації чіткої, системної корекційно-розвиткової роботи. Програмне забезпечення виступає важливим інструментом у плануванні та організації цієї роботи в дошкільному закладі, дозволяючи фахівцям реалізовувати корекційний процес послідовно, систематично та з урахуванням закономірностей розвитку дитячого мовлення в онтогенезі. Це передбачає поступове ускладнення мовленнєвого матеріалу, визначення кінцевих цілей кожного етапу навчання та досягнення позитивних результатів корекційно-розвиткової роботи.

Дана програма орієнтована на створення системи корекційно-розвиткової діяльності з дітьми дошкільного віку (від молодшого до старшого віку) в логопедичних групах. Її мета – вирівнювання мовленнєвого та психофізіологічного розвитку дітей з порушеннями мовлення, що забезпечить їх всебічний розвиток. Програма призначена для роботи з дітьми віком від трьох до шести років, які мають нормальний слух і збережений інтелект, але стикаються з загальним або фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення першого-третього рівня. Вона визначає ключові завдання мовленнєвого розвитку та охоплює всі складові мовлення, що сприятиме ефективному подоланню мовленнєвих порушень.

Кожен розділ програми охоплює етапи формування мовленнєвих навичок, визначає ключові завдання для розвитку мовлення та пропонує підходи до подолання мовленнєвих труднощів.

Кожен етап корекційної роботи з дітьми включає чотири ключові розділи:

### Ключові розділи:



**Рис. 1.2. Етапи корекційної роботи з дітьми із дислалією**

Кожен з розділів включає наступні елементи:

1. Розвиток імпресивного мовлення (сприйняття та розуміння мовлення):
  - розширення імпресивного словникового запасу;
  - формування та удосконалення граматичної структури мовлення;
  - розвиток фонетико-фонематичних навичок;
  - покращення здатності розуміти мовлення.
2. Розвиток експресивного мовлення (відтворення та формулювання висловлювань):
  - збільшення експресивного словникового запасу;
  - вдосконалення граматичної будови мовлення;
  - розвиток фонетико-фонематичної системи;
  - формування навичок діалогічного мовлення та комунікації;
  - розвиток артикуляційної моторики.
3. Пізнавальний розвиток:
  - формування сенсорних стандартів;
  - розвиток тактильно-кінестетичних відчуттів;
  - покращення зорово-мовленнєвої та слухо-мовленнєвої уваги і пам'яті.
4. Розвиток загальної моторики та дрібної моторики:

- вдосконалення загальних рухових функцій;
- розвиток дрібної моторики для більш точних і координованих рухів.

Дана програма також стане корисною для розвитку мовленнєвої активності дошкільників із дислалією. Вона враховує особливості мовленнєвих порушень у дітей із цим діагнозом і пропонує спеціальні методи та прийоми для корекції мовленнєвих недоліків, що допоможуть розвинути чіткість та правильність мовлення. Завдяки програмі, діти з дислалією матимуть можливість поступово поліпшувати свої мовленнєві навички, що сприятиме їхньому загальному психофізіологічному розвитку.

Програма призначена для вчителів-логопедів, дефектологів та вихователів логопедичних груп у дошкільних навчальних закладах. При розробці програми були використані напрацювання в галузі подолання мовленнєвого недорозвинення у дітей (М. К. Шеремет, Ю. В. Рібцун, Ю. В. Пінчук, Г. Й. Блінова), а також методики розвитку мовлення дошкільників (А. М. Богуш, К. Л. Крутій, Н. В. Гавриш). Окрім цього, було враховано Програму-довідник для дошкільних закладів з українським мовним режимом Н. Я. Дзюбишиної-Мельник (Київ: Освіта, 1991).

Програма корекційно-розвиткової роботи складена відповідно до чинного законодавства України, зокрема, Законів «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», а також вимог Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція), який є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні.

*2. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс автора Л.І. Трофименко [31].*

Дошкільний вік є особливо важливим періодом для розвитку мовлення, зокрема середній дошкільний вік (п'ятий рік життя), коли мовленнєва функція розвивається особливо активно. До кінця п'ятого року життя у нормі мовленнєва система дитини є практично сформованою. Однак навіть незначні відхилення в психофізичному розвитку можуть порушити цей процес і призвести до виникнення вторинних труднощів у пізнавальній, комунікативній та навчальній діяльності. Саме в цей період можна створити оптимальні умови для корекції мовленнєвих

порушень, підготувавши дитину до подальшого навчання, зокрема до шкільного етапу. Метою такої корекції є не лише виправлення вже існуючих відхилень, а й запобігання труднощам, які можуть виникнути у процесі навчання в школі.

Сучасна логопедія акцентує увагу на нових підходах до корекції мовленнєвого розвитку з урахуванням останніх наукових досліджень у галузі психолінгвістики, що розглядає мовлення як складну психологічну діяльність. Відтак корекція мовленнєвих порушень повинна враховувати характер дефекту та ґрунтуватися на особистісно орієнтованому підході. На відміну від лінгводидактичного підходу, який орієнтований на збагачення мовленнєвих одиниць, психолінгвістичний підхід спрямований на корекцію порушень через розвиток психологічних механізмів, які формують мовні структури.

Дослідження в галузі діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) демонструють необхідність перегляду існуючих методик з урахуванням психолінгвістичних та лінгвістичних особливостей розвитку мовлення. Традиційні методики збагачення словника, що базуються на тематичному підході, мають певні недоліки, зокрема циклічність засвоєння матеріалу. Крім того, підходи до розвитку лексико-граматичної сторони мовлення не завжди враховують специфічні особливості дітей із ЗНМ. У запропонованій методиці особлива увага приділяється розвитку словотворення, яке розглядається не лише як граматичний процес, але і як механізм збагачення словника.

Грамматичний розвиток передбачає засвоєння загальних значень, що є базою для вживання граматичних форм у самостійному мовленні. Проте, у наявних програмах цей аспект не завжди відповідає онтогенетичній послідовності розвитку дітей. Також недостатньо уваги приділяється розвитку фонологічної сторони мовлення, зокрема фонематичного слуху, слухового контролю та звукового аналізу, які є важливими для підготовки до шкільного навчання.

Заснована на нових теоретичних засадах, розроблена методика корекційного навчання Л. І. Трофименко враховує вікові та індивідуальні особливості дітей,



структуру дефектів мовлення, а також психолінгвістичні закономірності функціонування мовленнєвої системи. Вона пропонує гнучкий підхід до організації занять у дошкільних закладах, що дозволяє реалізувати послідовність і системність у роботі з дітьми, а також циклічність у засвоєнні матеріалу.

Для дітей з дислалією, корекція мовленнєвого розвитку є надзвичайно важливою, оскільки дислалія характеризується порушенням правильної вимови звуків, тоді як загальний розвиток мовлення та інтелект залишаються у межах норми. Використання сучасних методик корекції мовлення на основі психолінгвістичних принципів допомагає дітям з дислалією подолати труднощі у вимові через розвиток не лише артикуляційної бази, але й більш глибоких психологічних механізмів, відповідальних за мовленнєву діяльність.

У навчально-методичному посібнику Л. І. Трофименко представлено огляд мовленнєвого розвитку, програму корекційно-розвиткової роботи, спрямовану на виправлення та профілактику порушень мовленнєвого розвитку у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II-III рівнів. Також посібник містить методичні рекомендації для проведення логопедичних занять і дидактичний матеріал. Призначено для вчителів-логопедів, вихователів спеціалізованих і загальноосвітніх дошкільних закладів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів та викладачів педагогічних вишів.

### **Висновок до першого розділу**

У першому розділі проаналізовано теоретичні аспекти проблеми розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією.

Нами надана психолого-педагогічна характеристика дошкільників із дислалією, проаналізовані основні її форми: функціональна і механічна (органічна), етіологічні причини дислалії за Ю. Рібцун. Аналіз досліджень логопедів-практиків, таких як Горбачова Н., Конопляста С., Тарасун В., Уткіна І., Шеремет М. та інших засвідчує, що дислалія може виникати як внаслідок органічних аномалій у структурі мовленнєвого апарату, так і через соціально-педагогічні чинники. Важливою умовою є оперативне виявлення та невідкладне звернення до фахівця для

корекційної роботи. Розробка та застосування спеціальних методик та вправ сприяє покращенню мовленнєвої активності та правильності у дітей з дислалією. Необхідно також звертати увагу на культуру мовлення у сім'ї та виключати «шкідливі» звички спілкування.

Обґрунтовано специфіку розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією. У дітей із дислалією спостерігаються різноманітні порушення голосу, такі як недостатня гучність, вузький динамічний діапазон, невідповідність висоти голосу, невиразність модуляцій, а також зміни тембру голосу у вигляді глухості й осиплості. Можливі також монотонність і одноманітність інтонаційної сторони мови. Діти з дислалією можуть мати проблеми зі сприйняттям і пасивним відтворенням різних інтонаційних конструкцій, розстановкою логічних наголосів, вибором правильного паузування і ритму мовлення. До поширених спотворень інтонаційно-мелодійної та голосової характеристик відносять маловиразність, загасаючий характер голосу, гугнявість.

Зокрема, представлено аналіз логопедичних програм з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією: програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» авторів І. В. Кравцова, Л. Л. Стахова; корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс автора Л.І. Трофименко.

Отже, результати першого розділу свідчать про актуальність обраної теми, а отримані дані становлять важливий внесок у розуміння проблеми та формування стратегій подальших педагогічних втручань. Рекомендації, отримані в ході дослідження, можуть бути корисні для практикуючих логопедів, педагогів та батьків, що працюють із дітьми з дислалією.

## РОЗДІЛ 2

### ДІАГНОСТИКА МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИСЛАЛІЄЮ

#### 2.1. Організація та зміст діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією

У межах нашого дослідження було проведено констатувальний експеримент, метою якого була діагностика мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією.

Експериментальне дослідження проводилося на базі комунальної установи «Новолатівський інклюзивно-ресурсний центр» Новолатівської сільської ради. У діагностиці брали участь 10 дітей п'яти- та шестирічного віку із дислалією. Під час обстеження дітей нами було використано методика Л. І. Трофименко (виявлення рівня розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей із дислалією), що дає змогу за короткий термін здійснити діагностику мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією.

Перед початком діагностування кожна дитина пройшла індивідуальну бесіду, метою якої було встановлення емоційного контакту та комфортних умов для подальшого обстеження. Дітям ставили наступні запитання, адаптовані до їхнього рівня розвитку мовленнєвої активності:

- Як тебе звати?
- Скільки тобі років?
- Де ти живеш?
- З ким ти живеш?
- Як звати твоїх батьків?
- Які у тебе улюблені іграшки?

Відповіді дітей залежали від їхнього рівня розвитку мовленнєвої активності.

Для реалізації мети констатувального експерименту дітям пропонували 5 основних блоків завдань (за методикою Л.І. Трофименко):

*I блок завдань* включав в себе 4 завдання: 1. дитині пропонувалося назвати картинки з заданим звуком, який стоїть в різних позиціях у слові; 2. повторити ряд складів: па- пта, токто, ста-сва-сма-ства; 3. повторити ряд слів: акваріум, міліціонер, настрій, портфель; тролейбус-гімнастка-контролерхокеїст; 4. повторити ряд речень: Бібліотекар видає книги. Фізкультурники їдуть на змагання. Контролер перевіряє квитки.

*II блок* спрямований на дослідження фонематичного сприймання. Цей блок включав завдання на розрізнення звуків за артикуляційними, сенсорозрізнявальними та акустико-артикуляційними ознаками.

*III блок* передбачав дослідження фонематичних уявлень. Дитині пропонувалася картинка із зображенням (лаку, качки, тачки, супу, зуба), та задавалися відповідні запитання (Це рак?, Це зуб?, Це качка?).

*IV блок* містив завдання для дослідження рівня розвитку фонематичного аналізу, який включав вісім завдань:

1) впізнавання ізольованого звука зпоміж інших: голосний серед приголосних, приголосний серед голосних, приголосний серед звуків, далеких за акустико-артикуляційними ознаками, приголосний серед звуків, близьких за акустикоартикуляційними ознаками;

2) впізнавання звука на фоні складу: голосний на початку складу, голосний у кінці складу, приголосний у кінці складу, приголосний на початку складу;

3) визначення наявності звука у слові: голосний на початку слова в наголошеній позиції, голосний на початку слова в ненаголошеній позиції, приголосний у кінці слова, приголосний на початку слова;

4) визначення місця заданого приголосного звука у слові в різних позиціях, (до цього моменту дитина мала правильно вимовляти задані, наприклад, виділення першого звука в слові);

5) визначення рівня розвитку фонематичного аналізу слова з опорою на

слухове сприймання на основі фонематичних уявлень;

6) визначення рівня розвитку фонематичного аналізу слова без опори на слухове сприймання на основі фонематичних уявлень;

7) виявлення спроможності здійснити звуковий аналіз слова без опори на слухове сприймання, дитині пропонується картинка без її називання, наприклад, ліс, жаба, чашка, ворона. Дитина без промовляння повинна визначити послідовність звуків та їх кількість, тобто спираючись на власне уявлення;

8) для визначення рівня розвитку фонематичного аналізу дитині пропонується самостійно вибрати картинки, у назвах яких є звук, наприклад, [ш] з-поміж інших картинок.

*V блок* передбачав дослідження розвитку функції слухового контролю. Обстеження відбувалося у процесі розповідання дитиною казки, з опорою на картинки або казку яку вона добре знає. При цьому слідували, чи контролює дитина власне мовлення, чи звертає увагу на свою вимову.

1) вивчення рівня розвитку слухової уваги. Дітям пропонувалося завдання, виділити заданий звук (голосний, приголосний) серед інших звуків, виділити задане слово з ряду названих слів, виділення «випадкового» речення з пропонованого тексту. Дитині пропонувалось послухати невеличке оповідання, в яке включене речення, далеке за змістом.

2) визначення рівня розвитку операції слухової пам'яті. Дитині пропонувалось послухати, запам'ятати і відтворити: ряди звуків з трьох, чотирьох, п'яти, шести звуків, ряди слів з трьох, чотирьох, п'яти, шести слів.

Виконання завдань всіх *V* блоків оцінювалося за критеріями представленими у таблиці 2.1.

**Критерії оцінювання рівня розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією**

<b>Критерій</b>	<b>Високий рівень (3 бали)</b>	<b>Середній рівень (2 бали)</b>	<b>Низький рівень (1 бал)</b>
I блок завдань: Артикуляція та повторення	Діти правильно називають картинки з заданими звуками, без помилок повторюють ряд складів, слів і речень.	Діти допускають кілька помилок у назві картинок, можуть плутати звуки, з незначними труднощами повторюють ряди складів, слів і речень.	Діти часто помиляються, не можуть правильно назвати картинки або повторити ряд складів, слів і речень.
II блок: Фонематичне сприймання	Діти правильно розрізняють звуки за артикуляційними та акустичними ознаками, впевнено визначають їх у словах.	Діти допускають помилки при розрізненні звуків, особливо схожих за акустичними ознаками.	Діти не розрізняють звуки за артикуляційними та акустичними ознаками, допускають численні помилки.
III блок: Фонематичні уявлення	Діти правильно відповідають на запитання щодо картинок, розуміють, де є схожі звуки.	Діти іноді плутають картинку, назви яких містять схожі звуки, можуть допускати кілька помилок у відповіді на запитання.	Діти не можуть правильно відповісти на запитання, не розрізняють картинку з подібними звуками.
IV блок: Фонематичний аналіз	Діти без помилок визначають ізольовані звуки, місце звука у слові, виконують звуковий аналіз слів та правильно вибирають картинку.	Діти допускають помилки при визначенні звуків і їхнього місця у словах, частково виконують звуковий аналіз слів, із	Діти не можуть визначити звуки, їхнє місце у слові, не виконують звукового аналізу і не можуть вибрати картинку з

		труднощами вибирають картинки.	відповідними звуками.
V блок: Слуховий контроль	Діти контролюють своє мовлення під час переказування казки, звертають увагу на власну вимову та вимову інших, їхня звуковимова відповідає віковій нормі.	Діти частково контролюють своє мовлення, допускають деякі помилки у вимові звуків, але загалом розуміють завдання.	Діти не контролюють своє мовлення, не звертають уваги на помилки у вимові, їхня звуковимова значно порушена.

Відповідно до сумарної оцінки за всіма завданнями було визначено рівні розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією:

*Високий рівень (12-15 балів):* діти майже завжди правильно розрізняють звуки за артикуляційними та акустичними ознаками, розрізняють картинки, назви яких містять схожі звуки, та слова зі схожими звуками; впізнають ізольований звук серед інших та звук на фоні складу; без помилок визначають місце звука в слові та виконують звуковий аналіз слів; самостійно підбирають картинки на заданий звук з інших; під час переказування казки сліdkують за своїм мовленням та мовленням інших; стан звуковимови відповідає віку дітей.

*Середній рівень (8-11 балів):* діти з помилками розрізняють звуки за артикуляційними та акустичними ознаками, плутають картинки, назви яких містять схожі звуки. Впізнають ізольований звук серед інших та впізнають звук на фоні складу та не можуть визначити місце звука в слові; з помилками здійснюють фонематичний аналіз та майже не спроможні здійснити звуковий аналіз слова; дітям важко визначити послідовність звуків та їх кількість, звуковимова порушена, зустрічається відсутність шиплячих та сонорних звуків.

*Низький рівень (5-7 балів):* діти не розрізняють звуки за артикуляційними та акустичними ознаками, не впізнають ізольований звук серед інших, якщо вони близькі акустичними ознаками; не визначають наявності певного заданого звука в

слові та його місця; звуковий аналіз діти не виконують взагалі, вони не визначають послідовність звуків та їх кількість; діти не можуть вибрати картинки, назви яких містять певний звук, серед інших; звуковимова порушена, відсутні свистячі, шиплячі та сонорні звуки.

Таким чином, нами було підібрано діагностичну методику, висвітлено критерії та показники, які дозволяють визначити рівень розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією. Результати проведеного констатувального дослідження описано в п.2.2.

## **2.2. Аналіз результатів діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією**

Аналіз проведеного дослідження дозволив нам отримати наступні результати, що представлені в таблиці 2.2.

*Таблиця 2.2.*

### **Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за I блоком завдань: Артикуляція та повторення**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	4	5	Низький
Михайло Б.	4	5	Низький
Ігор К.	4	5	Низький
Марк О.	4	9	Середній
Віталій С.	4	9	Середній
Андрій С.	4	5	Низький
Маргарита П.	4	6	Низький
Олена М.	4	10	Середній
Єгор Н.	4	6	Низький
Ірина О.	4	9	Середній



Аналіз результатів виконання завдань за I блоком, що включав завдання на артикуляцію та повторення, показав, що більшість дітей із дислалією мають низький рівень сформованості мовленнєвої активності. Серед 10 досліджуваних дітей 6 продемонстрували низькі показники, набравши від 5 до 6 балів. До цієї групи входять: Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Андрій С., Маргарита П. та Єгор Н. Ці діти виконували завдання з труднощами, демонструючи низький рівень артикуляційних можливостей та труднощі в повторенні звуків і слів.

Інші 4 дитини – Марк О., Віталій С., Олена М. та Ірина О. – набрали від 9 до 10 балів, що свідчить про середній рівень сформованості мовленнєвих навичок. Вони краще впоралися із завданнями на артикуляцію та повторення, демонструючи більшу здатність до правильного вимовляння звуків та більш точного повторення.

Загалом результати свідчать, що більшість дітей із дислалією мають труднощі з артикуляційними навичками, що потребує подальшого розвитку та корекції. Незважаючи на це, є група дітей, які демонструють середній рівень сформованості мовленнєвих навичок, що може вказувати на їхню вищу мовленнєву готовність і потенціал для швидшого прогресу.

*Таблиця 2.3.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за II блоком завдань: Фонематичне сприймання**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	3	7	Низький
Михайло Б.	3	7	Низький
Ігор К.	3	7	Низький
Марк О.	3	5	Низький
Віталій С.	3	6	Низький
Андрій С.	3	9	Середній
Маргарита П.	3	5	Низький

Олена М.	3	11	Середній
Єгор Н.	3	7	Низький
Ірина О.	3	7	Низький

Аналіз результатів виконання завдань II блоку, який включав завдання на фонематичне сприймання, також виявив низький рівень сформованості мовленнєвої активності у більшості дітей з дислалією. Із 10 досліджуваних дітей 7 показали низький рівень, набравши від 5 до 7 балів. До цієї групи належать: Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., Маргарита П. та Єгор Н. Ці діти мали труднощі із розрізненням звуків і фонематичним сприйманням, що впливає на їхню здатність чітко розрізнити та правильно відтворювати звуки рідної мови.

Троє дітей – Андрій С., Олена М. та Ірина О. – продемонстрували вищі результати, що свідчить про середній рівень сформованості фонематичного сприймання. Вони змогли набрати більше балів (від 9 до 11), що вказує на певний прогрес у здатності розрізнити фонемати та правильно сприймати мовні сигнали.

Отримані дані свідчать про загальну тенденцію до слабкої розвиненості фонематичного сприймання у дітей із дислалією. Отже, дана проблема є поширеною та потребує корекційної роботи. Однак деякі діти вже показують прогрес і мають потенціал для подальшого розвитку мовленнєвих навичок.

*Таблиця 2.4.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за III блоком завдань: Фонематичні уявлення**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	1	6	Низький
Михайло Б.	1	5	Низький
Ігор К.	1	5	Низький

Марк О.	1	5	Низький
Віталій С.	1	5	Низький
Андрій С.	1	5	Низький
Маргарита П.	1	5	Низький
Олена М.	1	9	Середній
Єгор Н.	1	12	Високий
Ірина О.	1	8	Середній

Аналіз виконання завдань III блоку, який стосувався фонематичних уявлень, виявив наступні результати. Більшість дітей, а саме 7 із 10, продемонстрували низький рівень сформованості фонематичних уявлень, набравши від 5 до 6 балів. До цієї групи належать: Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., Андрій С. та Маргарита П. Ці діти мають труднощі із засвоєнням фонематичних уявлень, що впливає на їхню здатність правильно організувати і відтворювати мовленнєві звуки у мисленні та мовленні.

Двоє дітей – Олена М. та Ірина О. – продемонстрували середній рівень сформованості, набравши 8 та 9 балів відповідно, що свідчить про те, що їхні фонематичні уявлення вже на певному рівні розвинені, і вони можуть відносно успішно виконувати завдання, пов'язані з розрізненням та усвідомленням мовних звуків.

Єгор Н. показав високий рівень сформованості фонематичних уявлень, набравши 12 балів. Його результат свідчить про здатність успішно розрізняти фонемати та правильно уявляти мовленнєві звуки в мисленні, що є важливим елементом для подальшого розвитку мовленнєвої активності.

Загальні результати демонструють значну потребу в корекційній роботі з розвитку фонематичних уявлень у більшості дітей з дислалією, хоча в деяких випадках спостерігається прогрес і покращення.

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за IV блоком завдань: Фонематичний аналіз**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	8	5	Низький
Михайло Б.	8	5	Низький
Ігор К.	8	5	Низький
Марк О.	8	5	Низький
Віталій С.	8	5	Низький
Андрій С.	8	5	Низький
Маргарита П.	8	13	Високий
Олена М.	8	6	Низький
Єгор Н.	8	6	Низький
Ірина О.	8	8	Середній

Аналіз виконання завдань IV блоку, присвяченого фонематичному аналізу, показав наступні результати. Більшість дітей, а саме 7 із 10, продемонстрували низький рівень сформованості фонематичного аналізу, набравши по 5 або 6 балів. До цієї групи належать: Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., Андрій С., а також Олена М. і Єгор Н., які набрали 6 балів, що свідчить про те, що діти мають труднощі з розрізненням і аналізом звукових одиниць мовлення, що є важливим етапом розвитку мовленнєвої активності.

Маргарита П. показала високий рівень виконання завдань цього блоку, набравши 13 балів, що свідчить про її здатність точно і правильно виконувати фонематичний аналіз. Її показники вказують на добре розвинені мовленнєві навички в цьому аспекті.

Ірина О. продемонструвала середній рівень, набравши 8 балів, що свідчить про задовільний рівень сформованості навичок фонематичного аналізу, але все ще

є потреба в подальшій корекційній роботі.

Загальний аналіз результатів за цим блоком вказує на значні труднощі у більшості дітей із дислалією в опануванні фонематичного аналізу, що потребує подальших корекційних заходів для розвитку цих навичок.

*Таблиця 2.6.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за V блоком завдань: Слуховий контроль**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	1	5	Низький
Михайло Б.	1	5	Низький
Ігор К.	1	5	Низький
Марк О.	1	6	Низький
Віталій С.	1	8	Середній
Андрій С.	1	5	Низький
Маргарита П.	1	5	Низький
Олена М.	1	9	Середній
Єгор Н.	1	9	Середній
Ірина О.	1	10	Середній

Аналіз результатів за V блоком завдань, що стосуються слухового контролю, показав, що більшість дітей із дислалією мають низький рівень сформованості цієї навички. Так, 6 із 10 дітей, а саме: Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Андрій С., і Маргарита П., отримали 5 або 6 балів, що свідчить про недостатню розвиненість слухового контролю. Ці діти демонструють труднощі у сприйманні та контролі за правильністю мовлення через слухові канали.

Водночас троє дітей – Віталій С., Олена М. і Єгор Н. – продемонстрували середній рівень слухового контролю, набравши від 8 до 9 балів. Їхні показники

свідчать про помірну здатність контролювати власне мовлення, однак це ще потребує вдосконалення.

Ірина О. показала середній рівень слухового контролю, набравши 10 балів, що свідчить про здатність краще виконувати слуховий контроль, порівняно з іншими дітьми. Її результат вказує на необхідність подальшої роботи для досягнення вищого рівня розвитку цієї навички.

Загальний аналіз свідчить про те, що діти з дислалією в більшості мають труднощі зі слуховим контролем, і для покращення цих навичок потрібні додаткові корекційні заходи.

Отже, ми робимо висновок про те, що з даних, представлених у таблицях 2.2. – 2.6. видно, що в групі дітей із дислалією рівень мовленнєвої активності сформований недостатньо.

Загальний аналіз результатів рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією представимо у таблиці 2.7.

*Таблиця 2.7.*

**Загальний аналіз результатів рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією**

№	Ім'я дитини	Бали (I блок)	Бали (II блок)	Бали (III блок)	Бали (IV блок)	Бали (V блок)	Загальна кількість балів	Рівень
1	Ольга М.	5	7	6	5	5	28	Низький
2	Михайло Б.	5	7	5	5	5	27	Низький
3	Ігор К.	5	7	5	5	5	27	Низький
4	Марк О.	9	5	5	5	6	30	Середній
5	Віталій С.	9	6	5	5	8	33	Середній
6	Андрій С.	5	9	5	5	5	29	Низький
7	Маргарита П.	6	5	5	13	5	34	Середній
8	Олена М.	10	11	9	6	9	45	Високий
9	Єгор Н.	6	7	12	6	9	40	Високий
10	Ірина О.	9	7	8	8	10	42	Високий

Кількісний аналіз результатів виконання V блоків завдань надав змогу

виокремити загальні рівні сформованості мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією, що представлені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

**Рівні сформованості мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією**

№	Рівень	Ініціали дітей	%
1	Високий	Олена М., Єгор Н., Ірина О.	30 %
2	Середній	Марк О., Віталій С., Маргарита П.	30 %
3	Низький	Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Андрій С.	40 %

Отже, у групі дітей старшого дошкільного віку із дислалією було отримано такі результати: з високим рівнем розвитку зв'язного мовлення – 3 дитини (30%); із середнім рівнем – 3 дитини (30%); з низьким – 4 дитини (40%). Графічне зображення результатів подано на рис. 2.1.



**Рис. 2.1. Рівні сформованості мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією**

Отже, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що мовленнєва активність у дітей старшого дошкільного віку із дислалією знаходиться на низькому рівні розвитку. З цієї причини важлива подальша логопедична робота в цьому напрямку, яка ґрунтується на використанні засобів мнемотехніки для сприяння розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією.

### **Висновок до другого розділу**

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено діагностиці мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією. Описано організацію та зміст діагностики, а також здійснено аналіз отриманих результатів на рівнях мовленнєвої активності у дітей цієї категорії.

Під час обстеження дітей з дислалією нами було використано діагностичну методику Л. І. Трофименко (виявлення рівня розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей із дислалією), що дала змогу за короткий термін вивчити рівень розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку. Визначено критерії оцінки відповідно до діагностичної методики, рівні (високий, середній, низький), надано їх якісну та кількісну характеристику.

Варто відзначити, що у дослідженні брали участь 10 дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Проведений аналіз результатів діагностики рівнів мовленнєвої активності у групі дошкільників свідчить: високий рівень – 3 дитини (30%); із середнім рівнем – 3 дитини (30%); з низьким рівнем – 4 дитини (40%).

Отримані результати свідчать про необхідність досліджень у напрямку використання засобів мнемотехніки у розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією.



## РОЗДІЛ 3

### ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

#### **3.1. Зміст роботи з розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки**

Відповідно до результатів констатувального експерименту, нами були розроблені логопедичні заняття, спрямовані на розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки. У процесі навчання дітей використовувалися фронтальна та підгрупова форми роботи.

Під час занять із розвитку мовленнєвої активності з використанням мнемотехніки ми були зорієнтовані на виконання наступних завдань:

1. розвиток та вдосконалення у дітей навичок спілкування через мовлення, зокрема мовної взаємодії;
2. навчання дітей будувати зв'язні та послідовні монологічні висловлювання;
3. формування вмінь контролювати та самостійно оцінювати правильність побудови монологічних висловлювань;
4. спрямоване стимулювання розвитку важливих психічних процесів (таких як сприйняття, пам'ять, уява, мислення), що тісно пов'язані з оволодінням навичками усного мовлення;
5. поступовий перехід від репродуктивних форм мовлення (з опорою на приклад) до самостійних висловлювань, від мовлення з опорою на зорові матеріали до самостійного створення власних висловлювань.

Опорні зображення, мнемодоріжки та мнемотаблиці допомагають дітям будувати логічні й послідовні розповіді, активізуючи їхню розумову діяльність, а також слуховий і зоровий аналізатори, які часто виконують роль компенсаторних

механізмів.

З урахуванням всіх умов та особливостей було розроблено перспективний план для цілеспрямованого використання мнемотаблиць у навчальному процесі. Планування було адаптоване до календарно-тематичного розкладу і базувалося на діагностичних даних про розвиток мовленнєвої активності у старших дошкільників з дислалією. Заняття проводились з експериментальною групою дітей (10 старших дошкільників) з дислалією двічі на тиждень, тривалістю 30 хвилин (див. фрагмент плану в таблиці 3.1.).

*Таблиця 3.1.*

**Фрагмент плану занять з розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки у старших дошкільників із дислалією**

<b>Тема заняття</b>	<b>Зміст заняття</b>
Пізнавальний розвиток	«Важливі частини тіла»
	- Розгляньте мнемотаблицю з частинами тіла людини (Додаток А).
	- Діти повинні назвати частини тіла, які зображені на таблиці.
	- Завдання: скласти речення, використовуючи назви частин тіла, та описати, для чого вони потрібні.
Мовленнєвий розвиток	«Меблі»
	- Вивчення мнемотаблиці з різними кімнатними меблями (Додаток В).
	- Діти описують, як виглядає кожен предмет, де він розташований і яку функцію виконує.
	- Після цього діти створюють розповідь про свою ідеальну кімнату, використовуючи нові слова та вирази.
Художньо-естетичний розвиток	Розучування вірша про осінь
	- Вивчення вірша про осінні зміни в природі.
	- Вірш розбитий на частини з картинками, що ілюструють кожен рядок.
	- Діти складають вірш, використовуючи картки, і обговорюють, як осінь змінює навколишній світ.
Мовленнєвий розвиток	«Наші улюблені іграшки»

	- Вивчення мнемотаблиці з зображеннями різних іграшок (Додаток Б).
	- Завдання: описати кожну іграшку, назвати, як вона працює, і чому вона улюблена.
	- Діти складають історію про день, проведений з улюбленою іграшкою, використовуючи описані елементи.

Для реалізації використання мнемотаблиць ми розробили комплекс самостійно розроблених мнемотаблиць для розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з дислалією (Додаток А).

На основі мнемотехніки ми створювали різноманітні дидактичні ігри. Приклади розробних мовленнєвих ігор для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією:

*1. Гра «Знайди помилку».*

Зміст гри: логопед зачитує мнемотаблицю з неправильно складеними реченнями. Дитина повинна знайти помилку, виправити її та скласти правильне речення. Така гра допомагає розвивати вміння будувати зв'язне мовлення та формує навички самоконтролю (Додаток Д).

*2. Гра «Чарівний мішок».*

Зміст гри: у мішечку заховані предмети, що позначають певні поняття. Дитина виймає предмет із мішка, описує його властивості, а потім складає речення, використовуючи цей предмет. Це розвиває мовленнєве мислення та збагачує словниковий запас.

*3. Гра «Склади історію».*

Зміст гри: дітям пропонуються картинки, що відображають послідовність подій. Завдання полягає у тому, щоб скласти на основі цих картинок логічну, зв'язну розповідь. Гра сприяє розвитку уяви, розширенню словникового запасу та формуванню мовленнєвої активності (Додаток Г).

*4. Гра «Магічне дерево слів».*

Зміст гри: діти отримують дерево, на якому зображені гілки з різними

категоріями слів (наприклад, тварини, їжа, кольори тощо). Завдання полягає в тому, щоб «доповнити» дерево, додаючи нові слова за допомогою малюнків, і скласти речення, використовуючи ці слова.

#### 5. Гра «Казковий лабіринт».

Зміст гри: дітям дається лабіринт із зображенням героїв відомих казок. Проходячи через лабіринт, дитина повинна впізнати героя, назвати казку та коротко розповісти про його роль у сюжеті. Це допомагає розвивати здатність до зв'язного мовлення, покращує пам'ять і мислення.

Ігри з розрізаними мнемотаблицями мали такі завдання:

- Відновити правильну послідовність картинок за допомогою пам'яті та створити власну розповідь.
- Вибрати з кількох картинок ті, які відповідають конкретній темі.
- Визначити місце картинки, яка «випала» з загальної серії зображень.
- Знайти зайве зображення серед інших картинок.
- Виявити помилку в послідовності картинок після прочитання тексту.
- Розплутати дві події, коли дітям надаються дві змішані розрізані мнемотаблиці.

Практичний досвід свідчить, що опанування мнемотехнікою приносить старшим дошкільникам із дислалією велике задоволення, пробуджуючи інтерес та бажання висловлюватись. Діти із задоволенням самостійно створювали схеми та мнемотаблиці, не стикаючись із жодними труднощами. Вони охоче використовували ці матеріали багаторазово для розповідей, із захопленням вигадували нові мнемотаблиці за мотивами казок, оповідань та віршів. Кожна дитина проявляла свої здібності у створенні схем або таблиць і використовувала їх для побудови зв'язних розповідей.

Ігри та вправи, що включають мнемотехніку, застосовувались у різних формах навчальної діяльності з дітьми: як під час організованих занять, так і в самостійній діяльності. Використання мнемотехніки сприяло полегшенню та прискоренню процесу запам'ятовування й засвоєння навчального матеріалу,

перетворюючи навчання на захопливу гру.

Отже, підібраний комплекс мнемотаблиць потребує практичної перевірки і доказовості у розвитку мовленнєвої активності дітей із дислалією.

### **3.2. Визначення ефективності мнемотехніки у розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією**

За результатами впровадження засобів мнемотехніки у розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією нами було повторно проведено діагностичну методику Л. І. Трофименко. Результати повторної перевірки представлено у таблиці 3.2.

*Таблиця 3.2.*

#### **Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за I блоком завдань: Артикуляція та повторення на формульовальному етапі**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	4	8	Середній
Михайло Б.	4	8	Середній
Ігор К.	4	8	Середній
Марк О.	4	9	Середній
Віталій С.	4	9	Середній
Андрій С.	4	5	Низький
Маргарита П.	4	6	Низький
Олена М.	4	13	Високий
Єгор Н.	4	8	Середній
Ірина О.	4	9	Середній

За результатами повторної діагностики, проведеної на формульовальному етапі з використанням засобів мнемотехніки, спостерігається покращення мовленнєвої активності дошкільників із дислалією в рамках завдань, пов'язаних із артикуляцією

та повторенням.

Більшість дітей, а саме 7 із 10, показали середній рівень виконання завдань, отримавши від 8 до 9 балів. Це стосується Ольги М., Михайла Б., Ігоря К., Марка О., Віталія С., Єгора Н. та Ірини О. Їх результати вказують на помітний прогрес порівняно з попередньою діагностикою, де більшість дітей мали низькі показники.

Олена М. продемонструвала найвищий результат, набравши 13 балів, що свідчить про високий рівень сформованості мовленнєвої активності в цьому блоці завдань, що підтверджує ефективність мнемотехнічних засобів у її випадку. Двоє дітей – Андрій С. і Маргарита П. – залишаються на низькому рівні, набравши відповідно 5 та 6 балів. Хоча їхні показники дещо покращилися, результати все ще вказують на потребу у подальшій інтенсивній роботі над артикуляційними навичками.

Загалом, результати свідчать про позитивний вплив мнемотехніки на розвиток мовленнєвої активності дошкільників із дислалією, що дозволило більшості дітей покращити свої показники в артикуляційних завданнях.

*Таблиця 3.3.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за II блоком завдань: Фонематичне сприймання на формувальному етапі**

Ініціали дитини	Кількість завдань	Всього балів	Рівень
Ольга М.	3	8	Середній
Михайло Б.	3	9	Середній
Ігор К.	3	8	Середній
Марк О.	3	8	Середній
Віталій С.	3	9	Середній
Андрій С.	3	9	Середній
Маргарита П.	3	5	Низький
Олена М.	3	14	Високий

Єгор Н.	3	7	Низький
Ірина О.	3	7	Низький

Результати повторної діагностики, спрямованої на оцінку рівня сформованості фонематичного сприймання у старших дошкільників із дислалією, показали позитивну динаміку після впровадження мнемотехнічних засобів.

У переважної більшості дітей (6 із 10) був зафіксований середній рівень виконання завдань, зокрема Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., та Андрій С. отримали від 8 до 9 балів. Це свідчить про покращення їхніх фонематичних навичок порівняно з початковими результатами, де більшість мали низький рівень.

Олена М. продемонструвала високий рівень виконання завдань у цьому блоці, набравши 14 балів, що вказує на значне підвищення рівня її фонематичного сприймання, що є підтвердженням ефективності застосованих методів мнемотехніки для розвитку її мовленнєвих навичок. Єгор Н. та Ірина О. залишилися на низькому рівні, набравши по 7 балів, хоча їхні показники дещо покращилися, вони все ще потребують подальшого вдосконалення фонематичних умінь.

Маргарита П. набрала 5 балів, що вказує на низький рівень сформованості фонематичного сприймання. Їй необхідно продовжити інтенсивну роботу над розвитком цих навичок.

Загальний аналіз показує, що впровадження мнемотехнічних методів позитивно вплинуло на більшість дітей, підвищивши рівень їхнього фонематичного сприймання, роте деяким дітям потрібна додаткова робота для досягнення більш високих результатів.

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за III блоком завдань: Фонематичні уявлення на формувальному етапі**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	1	8	Середній
Михайло Б.	1	9	Середній
Ігор К.	1	8	Середній
Марк О.	1	10	Середній
Віталій С.	1	10	Середній
Андрій С.	1	8	Середній
Маргарита П.	1	9	Середній
Олена М.	1	9	Середній
Єгор Н.	1	12	Високий
Ірина О.	1	13	Високий

Результати повторної діагностики, що відображені у таблиці 3.4, показують рівень сформованості фонематичних уявлень старших дошкільників із дислалією на формувальному етапі.

У більшості дітей (7 із 10) зафіксовано середній рівень сформованості фонематичних уявлень. Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., Андрій С., та Маргарита П. отримали від 8 до 10 балів, що свідчить про те, що вони досягли певного прогресу у своїх фонематичних навичках, хоча ще залишаються певні недоліки, які потребують подальшого вдосконалення.

Олена М. також показала гарний результат, набравши 9 балів, що відповідає середньому рівню. Проте Єгор Н. та Ірина О. виділяються на фоні інших дітей, отримавши високі оцінки – 12 та 13 балів відповідно, що свідчить про значний прогрес у їхніх фонематичних уявленнях і вказує на те, що методи, застосовані в процесі навчання, ефективно вплинули на їх розвиток.



Загалом результати демонструють позитивну динаміку в розвитку фонематичних уявлень у більшості дітей, проте існує потреба у подальшій роботі над формуванням цих навичок у деяких вихованців, щоб досягти більш високих результатів у майбутньому.

*Таблиця 3.5.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за IV блоком завдань: Фонематичний аналіз на формувальному етапі**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	8	8	Середній
Михайло Б.	8	9	Середній
Ігор К.	8	8	Середній
Марк О.	8	10	Середній
Віталій С.	8	10	Середній
Андрій С.	8	10	Середній
Маргарита П.	8	13	Високий
Олена М.	8	10	Середній
Єгор Н.	8	13	Високий
Ірина О.	8	13	Високий

Результати повторної діагностики, представлені у таблиці 3.5, демонструють рівень сформованості фонематичного аналізу у старших дошкільників із дислалією на формувальному етапі.

Загалом, серед десяти учасників дослідження, чотири дітей показали високий рівень сформованості фонематичного аналізу. Маргарита П., Єгор Н. та Ірина О. отримали по 13 балів, що свідчить про їхній значний прогрес у навичках фонематичного аналізу. Ці результати вказують на успішне засвоєння фонематичних концепцій і навичок, що є критично важливими для подальшого розвитку мовленнєвої активності.

Водночас, інші шестеро дітей, включаючи Ольгу М., Михайла Б., Ігоря К., Марка О., Віталія С., Андрія С., та Олену М., продемонстрували середній рівень, отримавши від 8 до 10 балів. Ці результати вказують на те, що у них є певні досягнення в фонематичному аналізі, але також є простір для вдосконалення.

Важливо продовжувати роботу над цими навичками, щоб підвищити їхній рівень. Таким чином, таблиця 3.5 підтверджує позитивну динаміку в розвитку фонематичного аналізу у дітей із дислалією, зокрема, виявляє успіхи в окремих вихованців. Подальша робота повинна зосереджуватись на підтримці прогресу у дітей з середнім рівнем та розвитку стратегій, що допоможуть покращити їх результати.

*Таблиця 3.6.*

**Рівні мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією за V блоком завдань: Слуховий контроль на формувальному етапі**

<b>Ініціали дитини</b>	<b>Кількість завдань</b>	<b>Всього балів</b>	<b>Рівень</b>
Ольга М.	1	10	Середній
Михайло Б.	1	8	Середній
Ігор К.	1	9	Середній
Марк О.	1	8	Середній
Віталій С.	1	10	Середній
Андрій С.	1	5	Низький
Маргарита П.	1	5	Низький
Олена М.	1	14	Високий
Єгор Н.	1	9	Середній
Ірина О.	1	14	Високий

Результати повторної діагностики, відображені в таблиці 3.6, показують рівень сформованості слухового контролю у старших дошкільників із дислалією на

формувавальному етапі.

Загалом, серед десяти дітей, двоє, Олена М. та Ірина О., досягли високого рівня, отримавши по 14 балів, що свідчить про їхнє значне просування у слуховому контролі, що є важливим для розвитку їхньої мовленнєвої активності та комунікативних навичок. Інші діти, такі як Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Віталій С., та Єгор Н., показали середній рівень з результатами від 8 до 10 балів. Це вказує на те, що в них є певні успіхи у слуховому контролі, але ще є можливість для покращення їхніх навичок. Проте Андрій С. і Маргарита П. отримали низькі оцінки (5 балів), що свідчить про необхідність додаткової роботи над розвитком слухового контролю. Цей аспект потребує особливої уваги в процесі навчання, щоб допомогти їм підвищити рівень мовленнєвої активності.

Отже, таблиця 3.6 вказує на позитивну динаміку у розвитку слухового контролю у дітей із дислалією, але також підкреслює потребу в індивідуалізованому підході для тих, хто має низькі показники. Подальша робота повинна бути зосереджена на підтримці дітей з середнім рівнем та наданні додаткової підтримки тим, хто демонструє труднощі.

Отже, з даних, представлених у таблицях вище видно, що в групі дітей старшого дошкільного віку із дислалією рівень мовленнєвої активності підвищився. Загальний аналіз результатів рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією представимо у таблиці 3.7.

**Загальний аналіз результатів рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією на формувальному етапі**

№	Ім'я дитини	Бали (I блок)	Бали (II блок)	Бали (III блок)	Бали (IV блок)	Бали (V блок)	Загальна кількість балів	Рівень
1	Ольга М.	8	8	8	8	10	42	Середній
2	Михайло Б.	8	9	9	9	8	43	Середній
3	Ігор К.	8	8	8	8	9	41	Середній
4	Марк О.	9	8	10	10	8	45	Середній
5	Віталій С.	9	9	10	10	10	48	Середній
6	Андрій С.	5	9	8	10	5	37	Середній
7	Маргарита П.	6	5	9	13	5	38	Середній
8	Олена М.	13	14	9	10	14	60	Високий
9	Єгор Н.	8	7	12	13	9	49	Високий
10	Ірина О.	9	7	13	13	14	56	Високий

Кількісний аналіз повторних результатів виконання V блоків завдань надав змогу виокремити рівні сформованості мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією, що представлені у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

**Рівні сформованості мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією на формувальному етапі**

№	Рівень	Ініціали дітей	%
1	Високий	Олена М., Єгор Н., Ірина О.	30 %
2	Середній	Ольга М., Михайло Б., Ігор К., Марк О., Віталій С., Андрій С., Маргарита П.	70 %
3	Низький	-	0 %

Проаналізувавши дані, отримані під час повторної діагностики, у групі дітей із дислалією було отримано такі результати: 3 дитини (30%); із середнім рівнем – 7 дітей (70%); з низьким рівнем дітей не виявилось (0%) (рис. 3.2.). Таким чином, у

групі після проведеної роботи стали помітно переважати діти із середнім рівнем розвитку мовленнєвої активності.



**Рис. 3.2. Рівні розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією на формувальному етапі**

Порівнявши результати діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією до та після експериментальної роботи, можна зробити наступні висновки: після проведення дослідження зафіксовано поліпшення рівня розвитку мовленнєвої активності у більшості дітей групи. За результатами початкової діагностики було виявлено, що 30% дітей мали високий рівень розвитку мовленнєвої активності, 30% – середній, 40% – низький рівень. Після завершення логопедичної роботи за результатами повторної діагностики помітно поліпшилося становище: 30% дітей досягли високого рівня розвитку мовленнєвої активності, 70% підвищили свій рівень до середнього, на низькому рівні дітей не виявилось.

Отже, результати свідчать про ефективність проведених заходів у покращенні розвитку мовленнєвої активності у більшості дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Важливо продовжувати спрямовану роботу над мовленнєвими навичками цих дітей для досягнення ще більших результатів.



**Рис. 3.3. Динаміка рівнів розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією**

Таким чином, на формувальному етапі експерименту ми розробили логопедичні заняття, використовуючи засоби мнемотехніки, ефективність яких була перевірена експериментальним шляхом. У процесі експериментального навчання нами було суб'єктивно помічено, що діти продуктивніше засвоювали нову інформацію, охочіше брали участь в обговореннях на занятті, виявляли більший інтерес, що свідчило про підвищення мотивації. Об'єктивні дані підтверджують ефективність використання засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією.

### **Висновок до третього розділу**

Третій розділ кваліфікаційної роботи присвячено вивченню ефективності використання засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією. Нами було детально описано зміст роботи з розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією, де застосовувалися засоби мнемотехніки. Нами використовувалися наступні методики ізотерапії:

мнемотаблиці, мнемодоріжки, мовленнєві дидактичні ігри. Робота з використанням засобів мнемотехніки дозволила створити позитивне середовище для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією, сприяючи творчому прояву дітей.

За результатами впровадження було повторно проведено діагностичну методику Л. І. Трофименко (виявлення рівня розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей із дислалією). Після завершення експериментальної роботи за результатами повторної діагностики помітно поліпшилося становище: 30% дітей досягли високого рівня розвитку мовленнєвої активності, 70% підвищили свій рівень до середнього рівня, 0% дітей залишились на низькому рівні. Аналіз отриманих результатів підтверджує, що використання мнемотехніки має значний позитивний вплив на розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією.

Отже, отримані результати демонструють ефективність використання засобів мнемотехніки не тільки в якості розвитку творчих здібностей старших дошкільників у різних видах діяльності, а у логопедичній роботі для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією.

## ВИСНОВКИ

Теоретичний та експериментальний аналіз проведених досліджень засвідчив, що використання засобів мнемотехніки значно підвищує рівень мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Аналізуючи літературні джерела, було встановлено актуальність проблеми розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Було надано психолого-педагогічну характеристику дошкільників із дислалією та розглянуто її основні форми: функціональну та механічну (органічну). Вивчено етіологічні причини дислалії за класифікацією Ю. Рібцун. Аналіз досліджень практикуючих логопедів, таких як Горбачова Н., Конопляста С., Тарасун В., Уткіна І., Шеремет М. та інших, показав, що причини дислалії можуть мати як органічний характер (аномалії в структурі мовленнєвого апарату), так і соціально-педагогічні фактори.

Було обґрунтовано особливості розвитку мовленнєвої активності дошкільників із дислалією. У таких дітей часто спостерігаються різні порушення голосу, зокрема недостатня гучність, обмежений динамічний діапазон, невідповідна висота голосу, невиразність модуляцій, а також зміни тембру, як-от глухість або осиплість, можливі також монотонність та одноманітність у мові. Діти з дислалією можуть відчувати труднощі зі сприйняттям і відтворенням інтонаційних конструкцій, розстановкою логічних наголосів, правильним паузуванням і ритмом мовлення. Поширеними порушеннями інтонаційно-мелодійної та голосової характеристик є невиразність, слабкість голосу та гугнявість.

Також було проаналізовано логопедичні програми для розвитку мовленнєвої активності дошкільників з дислалією. Серед них – програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» авторів І. В. Кравцова, Л. Л. Стахова та програма Л.І. Трофименко для дітей середнього дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.



Експериментальне дослідження проводилося на базі комунальної установи «Новолатівський інклюзивно-ресурсний центр» Новолатівської сільської ради.. У діагностиці брали участь 10 дітей п'яти- та шестирічного віку із дислалією. Під час обстеження дітей нами було використано методику Л. І. Трофименко (виявлення рівня розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей із дислалією), що дає змогу за короткий термін здійснити діагностику мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією.

Узагальнені результати рівнів дослідження засвідчили про те, що у групі дітей старшого дошкільного віку із дислалією з високим рівнем розвитку зв'язного мовлення – 3 дитини (30%); із середнім рівнем – 3 дитини (30%); з низьким – 4 дитини (40%).

Застосування засобів мнемотехніки в логопедичній практиці було ефективним методом впливу на розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників з дислалією. Нами були розроблені логопедичні заняття, спрямовані на розвиток мовленнєвої активності дошкільників з дислалією засобами мнемотехніки. У процесі навчання дітей використовувалися фронтальна та підгрупова форми роботи. З урахуванням всіх умов та особливостей було розроблено перспективний план для цілеспрямованого використання мнемотаблиць у навчальному процесі. Планування було адаптоване до календарно-тематичного розкладу і базувалося на діагностичних даних про розвиток мовленнєвої активності у старших дошкільників з дислалією. Заняття проводились з експериментальною групою дітей (10 старших дошкільників) з дислалією двічі на тиждень, тривалістю 30 хвилин (див. фрагмент плану в таблиці 3.1.).

Для реалізації використання мнемотаблиць ми розробили комплекс самостійно розроблених мнемотаблиць для розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з дислалією (Додаток А). На основі мнемотехніки ми також створювали різноманітні дидактичні ігри.

Практичний досвід свідчить, що опанування мнемотехнікою приносить старшим дошкільникам із дислалією велике задоволення, пробуджуючи інтерес та

бажання висловлюватись. Діти із задоволенням самостійно створювали схеми та мнемотаблиці, не стикаючись із жодними труднощами. Вони охоче використовували ці матеріали багаторазово для розповідей, із захопленням вигадували нові мнемотаблиці за мотивами казок, оповідань та віршів. Кожна дитина проявляла свої здібності у створенні схем або таблиць і використовувала їх для побудови зв'язних розповідей.

Проаналізувавши дані, отримані під час повторної діагностики, у групі дітей із дислалією було отримано такі результати: 3 дитини (30%); із середнім рівнем – 7 дітей (70%); з низьким рівнем дітей не виявилось (0%) (рис. 3.2.). Таким чином, у групі після проведеної роботи стали помітно переважати діти із середнім рівнем розвитку мовленнєвої активності.

Експериментальне дослідження продемонструвало ефективність засобів мнемотехніки у роботі з старшими дошкільниками із дислалією, що сприяло розвитку мовленнєвої активності. Порівнявши результати діагностики мовленнєвої активності старших дошкільників із дислалією до та після експериментальної роботи, можна зробити наступні висновки: після проведення дослідження зафіксовано поліпшення рівня розвитку мовленнєвої активності у більшості дітей групи.

Отже, результати свідчать про ефективність проведених заходів у покращенні розвитку мовленнєвої активності у більшості дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Важливо продовжувати спрямовану роботу над мовленнєвими навичками цих дітей для досягнення ще більших результатів.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базима Н. В., Велика С. П. Методика обстеження комунікативної активності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. Київ, 2016. № 8. С. 3.
2. Білаш О. Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. *«Дитячий садок»*. Київ, 2015. № 2. С. 12.
3. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс. Запоріжжя: ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2020. 144 с.
4. Васьківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2016. С. 33.
5. Вашуленко М. С. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Дидактичні та методичні завдання розвитку мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку*: зб. наук.праць. Київ: ФОП «НВП Професіонал», 2018. С. 11.
6. Горбачова Н. І. Актуальність проблеми індивідуально-диференційованого підходу в навчанні дітей із тяжкими вадами мовлення. *Логопед*. Київ, 2017. № 2. С. 44.
7. Грибань Г. Освітні труднощі та рівні підтримки дітей з дислалією в освітньому процесі. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2022. 1(21). С. 9.
8. Грибань Г. Особливості формування усного мовленнєвого висловлювання у дітей з різними формами дислалії. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2021. 1(19), С. 23.
9. Данілавичюте Е. А. Інноваційна концепція визначення функціонально-мовленнєвих освітніх труднощів у осіб з особливими потребами. *Матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей*. Київ: Симоненко О. І., 2021. С. 47-55.

10. Дюсембіна А. С. Мнемотехнічні прийоми як засіб корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*. Харків, 2023. С. 369.

11. Єлік А. В. Прийоми стимуляції мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку. *Магістерські студії: альманах*. Херсон: ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 229.

12. Клименко А. І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2(58). С. 130.

13. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Вид. допов. та переробл. Київ: Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

14. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 293 с.

15. Королюк Т., Ярмола О. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічна*. 2012. № 28. С. 74.

16. Кравцова І. В., Стахова Л. Л. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення». Тернопіль: Мандрівець, 2020. 80 с.

17. Лепетченко М. В. Логопедія. Дислалія: навч.-метод. посібник, Київ, 2015. 36 с.

18. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. *Педагогічні науки*. Миколаїв, 2015. № 2(49). С. 118.

19. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. Київ, 2012. № 2. С. 44.

20. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ, 2014. С. 342.

21. Потапенко О. М., Опанасюк І. С. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Київ, 2012. № 21. С. 225.

22. Рібцун Ю. Дислалія: причини, прояви, шляхи подолання. *Дошкільне виховання*. Київ: Освіта України, 2017. № 2. С. 5.

23. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2011. 292 с.

24. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 219.

25. Руденко Т. Ю. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання: матеріали науково-практичної конференції*. Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С.49.

26. Степанова О. Формування зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальних закладах освіти. *New pedagogical thought*. 2021. Т. 105. № 1. С. 120.

27. Сюгай Є. В., Чекан О. І. Діти із загальним недорозвитком мовлення, їх рівні. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. Мукачево: Вид-во МДУ. 2020. С. 220.

28. Тарасун В. В. Логодидактика: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2004. 348 с.

29. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навчально методичний посібник. Київ, 2014. С. 33.

30. Трофименко Л. І. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: навчально-методичний посібник. Київ, 2015. 157 с.

31. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2007. 120 с.

32. Туренко Н. Види мовних порушень та сучасні погляди на їх корекцію. *Молодь і ринок*. Київ, 2017. № 11 (154). С. 102.

33. Уткіна І. Використання інноваційних технологій під час корекції звуковимови. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*. Переяслав, 2021. С.72.

34. Чепурний Г. А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навч.-метод посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 126 с.

35. Чумаченко А., Гавриліна Л. Мнемотехніка для дошкільнят. Київ: Видавництво «Шкільний світ», 2019. 168 с.

36. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 160 с.

37. Шеремет М. К. Логопедія: підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

38. Шостак О. Роль малих фольклорних жанрів для розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дислалією. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Київ, Вип. 60, том 4, 2023. С. 259.

39. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2013. Вип. 24. С. 273.

40. Ярмощук О. О., Василюк В. М. Використання мнемотехніки як активного методу навчання. *Іноватика у вихованні*. Київ, 2016. Вип. 3. С. 182.